

Gorazd Makarovič

SLOVENSKA LJUDSKA UMETNOST

ZGODOVINA LJUDSKE UMETNOSTI NA KMETIJAH

Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1981, 429 strani, ilustracije, angleški povzetek.

Čeprav je Makarovičeva knjiga izšla že leta 1981, doslej ni bila deležna podrobnejših prikazov ali kritike v etnoloških strokovnih glasilih. Kljub temu, da jo je torej strokovna publicistika prezrla, pa knjige že dolgo ni več na knjigar-niških policah in tudi v javnih in strokovnih knjižnicah ni lahko priti na vrsto za izposajo. Zanimivo bi bilo dognati zakaj je na eni strani stroka knjigo tako rekoč ignorirala, na drugi strani pa strokovnjaki (pri tem mislim predvsem na etnologue muzealce in konservatorje) brez nje danes težko opravljajo svoje delo. Pričujoča recenzija Makarovičeve knjige ne bo mogla odgovoriti na vsa vprašanja, ki se zastavljajo ob obeh navedenih in nasprotujočih si odmevih. Lahko le upamo, da bo poudarjanje značilnosti obsežnega Makarovičevega dela nekoliko ublažilo dosedanji molk.

V zvezi z Makarovičovo knjigo Slovenska ljudska umetnost, je na prvem mestu vredno omeniti avtorjevo dosledno prizadevanje za definiranje področja, ki ga kot raziskovalec obravnava. Čeprav Makarovič na ljudsko umetnost v svoji knjigi ne gleda z etnološkimi očmi (v celotnem tekstu knjige, ki šteje 429 strani, ni niti enkrat

zapisana beseda etnologija, etnolog ali etnološki), je omenjeno prizadevanje kljub temu za etnologue lahko poučno, saj slovenska etnologija mnogokrat boleha za slabo definicijo področja raziskovanja, pa ne samo v smislu teoretičnega definiranja predmeta raziskave, ampak tudi v smislu opredelitve meja svojega interesa pri posameznih projektih. V doslednem Makarovičevem izogibanju Etnologiji kot izbranemu parametru raziskovanja je morebiti vzrok, da so etnologi knjigo ignorirali, nikakor pa ni to opravičilo, da se ne bi skušali iz avtorjevega metodološkega pristopa kaj naučiti. Konec koncev Makarovič obravnava poglavje slovenske ljudske kulture, ki je v predvsem obdobju pomenilo preizkusni kamen (slovenske) etnološke teorije. Makarovičeva knjiga je v vsej svoji obsežnosti in temeljitosti skoraj korpus slovenske »likovne umetnosti na kmetijah«. Ta izraz je Makarovič iznašel, da bi se izognil nesporazumu z izrazom ljudska umetnost in da bi hkrati zamejil področje raziskovanja. Po njegovem mnenju se »ljudske umetnosti kot zvrsti nikoli ni posrečilo zadovoljivo opredeliti«. (str. 5) Takole pravi v uvodu: »Naziv umetnost na

kmetijah je utemeljen v zgodovinski biti umetnosti. Umetnost vedno nastaja v družbeni skupini; umetnostni razvoj je posledica, delni vzrok in del razvoja skupine.« (str. 5) Zato Makarovič opazuje umetnostno »tudi kot del strukture, v kateri je bilo ustvarjeno.« (str. 5) Ta opazka je najbolj očitni in izzivalni nastavek za etnološko preučevanje »likovne umetnosti na kmetijah«. Doslednejša izvedba nakazane usmeritve bi lahko dala močan etnološki karakter celotnemu delu. Tako pa se omeji na posamezne opombe in ilustracije, kot na primer: »Vaški vodnjak je bil neke vrste družabno zbirališče. Okrašene vedrice, s katerimi so dekleta in žene vsak dan prihajale po vodo, so tudi navzven predstavljale veljavnost kmetij . . .« (str. 242), ali, »Takšno vlogo žepne ure ilustrira podatek, po katerem so nekateri kmetje nosili vidne verižice brez ur. Če so za koga ugotovili, da nosi verižico brez ure, so ga zaničevalno vprašali, koliko je ura.« (str. 213) Podobnih opažanj je v knjigi vse polno.

Gradivo v knjigi je izredno pregledno urejeno in prikazano. Čeprav uvod zavzema samo dve strani, je v njem na kratko povedano vse, kar

moramo vedeti o metodološki usmeritvi in namenih. V uvodu je pomembno pojasnilo, ki ublaži morebitna pričakovanja, da bo snov obravnavana zgodovinsko, razvojno. Umetnost na kmetijah je sistematizirana v 5 umetnostnih skupinah, oblikovanih na podlagi razmerja »med likovno umetnostjo in življenjem na kmetijah« (str. 6) Časovno zajema pregled vsake skupine obdobje od prvih ugotovljenih in ohranjenih spomenikov (za nekatere je to že 16. stoletje), do časa med obema vojnama. Zgodovinski razvoj je sumiran v kratkem sklepnem zaključku ki prikaže politično in gospodarsko zgodovinsko kuliso umetnostnega dogajanja na kmetijah.

Avtor že v uvodu dopusti možnost, da so sklepi lahko nepopolni zaradi malega števila ohranjenih in dostopnih umetnostnih predmetov. To je seveda tveganje pri vsakem sklepanju, ki temelji na predpostavki, da je raziskava zajela vse obstoječe gradivo. Na vsak način pa je pomembno, da raziskava operira s končnim številom elementov (z »množico« v matematičnem smislu), kar šefe omogoča znanstveno preučevanje strukture in zakonitosti. V tem, kako si je Makarovič ustvaril ta osnovni predpogoj za preučevanje slovenske ljudske umetnosti, je po mojem mnenju največji doprinos pričujoče knjige. Znanstvena osvetlitev neke problematike se ne zgodi z natančnim opisovanjem tvarine (mukotržno nizanje podatkov nastopi šele v drugi fazi dela), ampak s koncipiranjem zorne-

ga kota opazovalca ter z globalno fiksacijo predmeta raziskave. Ideja, koncept je tisto, ki z ostrim rezom izloči obravnavani predmet raziskave iz kaosa in poljubnosti vsakdanjega življenja. Žal moram na tem mestu opozoriti, da ima Makarovičeva težnja po zamejitvi področja raziskovanja tudi svojo negativno posledico. Vidim jo v tem, da je določene obrobne likovno-ustvarjalne manifestacije izločil iz kroga svoje pozornosti, oz. jih je žrtvoval zaradi stroge zahteve po končnem številu raziskovanih elementov. Seznam predmetov in likovnih manifestacij bi se očitno preveč razširil, če bi vključil na primer poglavje o oblikovanju (dizajniranju) vsakdanjih predmetov in orodij, ki niso likovni v tradicionalnem smislu, vendar odražajo oblikovalsko ustvarjalnost posameznikov in skupine skozi likovno kulturo orodja in predmetov. Izrazite me je ni, tudi avtor je ne omenja, toda razvidno je, da so v knjigo vključeni le predmeti, ki so okrašeni, dekorirani. Makarovič uporablja izraz »likovno oblikovano pohištvo« (str. 405). Pravi: »Večina likovnega oblikovanja iz 19. stol. je tesno povezana z uporabnimi predmeti« (str. 407), vendar kot vidimo, njihovega oblikovanja ne šteje za likovno dejanje, pač pa njihovo okraševanje.

Odprto ostaja seveda tudi vprašanje raziskovalčevega zornega kota po tistem, ko je opravil »metodološki rez«. Kakšna so Makarovičeva merila, s katerimi je izmeril »likovno umetnost

na kmetijah«, oz. za kakšno znanost gre pri tem? Zdi se mi, da podnaslov »zgodovina . . .« ne izčrpa naše radovednosti in tudi ne same vsebine knjige. Vsako poglavje je obogateno s številnimi informacijami, ki osvetljujejo uporabo in razvoj posameznih umetnostnih izdelkov, tako z informacijami etnološkega značaja, kot tudi z drugimi, npr. čisto tehničnimi. Zdi se, da gre za izrazito muzealski pristop k obravnavani tematiki. To je pristop, ki amalgamira poglede različnih strok, ki se srečujejo v muzeju: etnologije, umetnostne zgodovine, restavracije, itd. Če je to točno, potem je Makarovičeva knjiga dober argument za predvidevanje o specifični (prilagojeni) vlogi tradicionalnih strok v muzeju. Razumljivo je, da ima etnologija velik delež pri obravnavi ljudske likovne umetnosti. V seznamu navedene literature in virov je dobra četrtina etnoloških enot.

Predstavitev »likovne umetnosti na kmetijah« sloni na številnih, večinoma črno-belih, pa tudi barvnih fotografijah (641). Avtor, ki je zelo naklonjen uporabi fotografije in tudi sam odličen fotograf, že v uvodu opozori morebitne tradicionalno usmerjene bralce, da v opisih ne ponavlja tistega, kar je povedano že s sliko. Fascinantno število likovnih predmetov s slovenskih kmetij, ki jih je avtor zbral po vsej Sloveniji, spregovori neposredno s svojim vizualnim bogastvom.